

області): Дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01 / Ін-т регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2004. – 256 с. 7. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С.М.Чистов, А.Є.Никифоров, Т.Ф.Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 316 с. 8. Стеченко Д.М. Наукова парадигма регіоналізації туризму / Наук. вісник Черн. торг.-екон. ін-ту КНТЕУ. – Чернівці: АНТ Лтд, 2005. – Вип. III. – С. 152–156. 9. Статистичний щорічник України за 2000 р. / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Техніка, 2001. – 598 с. 10. Статистичний щорічник України за 2005 р. / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2006. – 575 с. 11. Десять доводів посетить замки и крепости Чешской республики // Едем в отпуск. – 2004. – № 12. – С. 42–43. 12. Державна програма розвитку туризму на 2002–2010 роки. Затверджено постановою КМУ від 29.04.2002 р., № 583. – www.rada.gov.ua. 13. Постанова КМУ від 29 квітня 1999 р. “Про заходи подальшого розвитку туризму”. – www.rada.gov.ua. 14. Гудзь П.В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій. – Донецький ІСПД НАН України, ТОВ “Юго-Восток” Лтд, 2001. – 270 с. 15. Закон України “Про туризм” від 5.09.95 р. // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 31 від 1. 08. 95 р. – С. 241 – 254.

УДК 332.1(477)

Р.Й. Чайковський

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПРИЧИНИ ІСНУВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ У ПРИКОРДОННОМУ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ РЕГІОНІ

© Чайковський Р. Й., 2008

Проаналізовано основні причини існування тіньових процесів (відсутність повноцінного ринкового середовища, важкість податкового навантаження, наявність недостатньо контролюваного кордону, поширення прихованої зайнятості, структурні диспропорції) в економіці західного прикордонного регіону України у трансформаційний період. Автором також виділено пріоритети у регіональній політиці та загальній детінізації економіки цього регіону.

Ключові слова: тіньова економіка, податкова політика, прихована зайнятість, прикордонний регіон, перехідна економіка, Європейський Союз.

Reasons of origin of shadow processes (absence of valuable market environment, difficulty of the tax burden, presence of not enough controlled border, expansion of the hidden employment, structural disproportions) are analysed in the economy of western frontier region of Ukraine in a transformation period. Also an author is selected the row of priorities of regional policy and general de-shadowing of economy of this region.

Key words: shadow economy, tax policy, hidden employment, frontier region, transition economy, European Union.

Постановка проблеми

Проблема існування тіньових процесів в економіці в умовах глобалізації стає актуальною для країн світу як загалом, так і для національних економік, а також для її регіонів. У світовій економічній системі спостерігається загрозлива тенденція – прискорене зростання тіньового сектора порівняно з офіційною економікою, яке характерне для всіх регіонів, але особливо помітне у прикордонному регіоні. За оцінками Організації економічної співпраці і розвитку (ОЕСР), тіньова економіка за останні сім років зростала щорічно на 6,2 %, а загальне економічне зростання становило в середньому 3,5 %. Поширення такого небезпечного явища, як тінізація економіки,

визнано однією із загроз національної та регіональної економічної безпеки, що й зумовило вибір аналізу причин існування тіньової економіки у прикордонному з Європейським Союзом регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Детінізацію економіки необхідно визначити пріоритетним напрямом не лише урядів окремих країн, а й регіональної влади прикордонних територій сусідніх країн. Проблеми аналізу тіньових процесів в Україні на державному рівні стосуються праці таких українських та зарубіжних учених економістів, як М.Я. Азаров, О.І. Барановський, З.С. Варналій, М. Грабовські, М.І. Карлін, І.І. Мазур. Разом із тим, проблема аналізу тіньової економіки саме в прикордонному регіоні є малодослідженою, чого і стосується ця праця.

Постановка цілей

Дослідження теоретичних основ та прикладних проблем існування тіньової економіки в прикордонному з Європейським Союзом регіоні зумовлює постановку таких цілей:

- розкрити сутність тіньової економіки у прикордонному з Європейським Союзом регіоні України;
- запропонувати чинники зародження тіньових процесів в економіці у трансформаційний період;
- окреслити напрями детінізації економічних та соціальних процесів на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу

Традиційно до основних чинників розвитку тіньової економіки і кримінальної економічної діяльності в економіці країни (прикордонного регіону) у трансформаційний період зараховують такі: надмірна важкість податкового (митного) навантаження; надмірна регламентація та контроль економічної діяльності, значні масштаби державного сектора в економіці.

Порівняно новим чинником є транснаціоналізація і глобалізація економіки. Цей чинник особливо помітний саме в прикордонних регіонах країни з порівняно ліберальною або недостатньо контрольованою фінансовою системою, активно залучених у міжнародні економічні відносини.

Ці детермінанти стосуються передовсім діяльності з виробництва та реалізації нормальних не заборонених товарів, послуг та робіт.

Вони є загальними для держав з різними типами економіки – для країн з ринковою, перехідною економікою, а також для країн, що розвиваються. Виділяється також ряд чинників, які або притаманні виключно перехідним економікам, або здійснюють різний вплив в умовах різних типів господарських систем.

Різнобічний вплив на масштаби тіньової економіки і кримінальної економічної діяльності в прикордонному регіоні відіграє такий чинник, як масштаби доходів та видатків місцевих фондів (бюджету).

З-поміж факторів, що сприяли зародженню та зміцненню тіньової економіки в західному прикордонному регіоні України, необхідно виділити такі:

- відсутність повноцінного ринкового середовища;
- важкість податкового навантаження;
- наявність недостатньо контрольованого кордону, що розділяв різні господарські системи;
- поширення прихованої зайнятості;
- структурні диспропорції в економіці.

Відсутність повноцінного ринкового середовища у західному прикордонному регіоні зумовлена суперечливістю економічної політики та чинного законодавства. Адміністративні та каральні заходи, що їх вживає місцева влада на протидію “тінізації”, не дають жодного позитивного результату, оскільки не змінюють ринкові умови підприємницької діяльності. Якщо державна економічна політика не може забезпечити працеспроможне населення роботою і здійснюється всупереч інтересам переважної кількості господарських суб’єктів, “тіньова” економіка поширюється на нові сфери діяльності, набуває масового характеру. Стихійно виникають нові правила здійснення господарських трансакцій, в яких регулююча та контролююча роль місцевої

влади поступається місцем умовам неформальних угод. Стає практикою подання мінімальної інформації про характер та обсяги підприємницької діяльності. Поширюється практика підкупу та хабарництва. У ціну вироблених товарів закладається компенсація за додаткові ризики та витрати, з цим пов'язані. Також каральні заходи надають “тіньовій” економічній діяльності, досконаліших, завуальованих форм та проявів, що призводить до криміналізації регіональної економіки.

Недосконалість та незавершеність ринкових механізмів, сповільнені економічні перетворення призводять до дисбалансу економічної політики та інтересів переважної більшості господарських суб'єктів. Учасники економічних відносин змушені самотійно формувати механізми взаємної співпраці. Найвагоміша частка “тіньового” економічного обороту – це суспільно корисна виробнича чи торговельна діяльність, що прихована від офіційної статистики та оподаткування. У такому середовищі також зростає зневажливе ставлення суб'єктів господарювання до місцевої влади, у суспільстві укорінюється явище “правового нігілізму”.

У перехідній економіці прикордонного регіону регулювання економічної діяльності, як чинник зростання тіньової і кримінальної економіки, має особливе значення. Найважливішим напрямом інституційних перетворень при переході до ринку є, як відомо, лібералізація економічної діяльності. Її зміст полягає у введенні ринкових “свобод” – конкуренції, підприємницької діяльності, ціноутворення тощо. Проте через різні причини цей процес відбувається нерівномірно, непослідовно і неповно. У багатьох сферах економіки прикордонного регіону все ще зберігаються обмеження для дії ринкових сил, як і раніше, сильна державна регламентація. Такий стан незавершеності лібералізації економічної діяльності багатьма фахівцями визнається основною причиною формування тіньової економіки і криміналізації економічної сфери у перехідних господарських системах.

Надмірна важкість податкового навантаження визнається одним з найвпливовіших чинників, що стимулюють зростання тіньової економіки та активізацію кримінальної економічної діяльності. Підпорядкованість податкової політики виключно поточним фіскальним інтересам, а саме – максимальному залученню надходжень до місцевих та державного бюджетів, зумовлює надмірний податковий тиск на господарські суб'єкти. Це, знов-таки, стимулює приховування реальних обсягів економічної діяльності, виведення її у “тінь”.

Для порівняння у Греції, Італії, Бельгії і Швеції найвищі податки в Європі (72–78 %). У цих самих країнах – найрозвиненіший тіньовий сектор. Водночас розвинені країни з найменшим рівнем податкового тягаря – США і Швейцарія (41,4 % і 39,7 % відповідно) – мають порівняно невеликий тіньовий сектор. За оцінкою професора Шнайдера, саме через прямі і непрямі податки 55 % підприємств переходять в тіньовий сектор [1, 21].

Надмірна важкість податкового навантаження – природний результат діяльності держави, неспроможної забезпечити реальне збирання податків, що прагне компенсувати скорочення податкової бази збільшенням ставок оподаткування. Скорочення податкових платежів викликає зростання податкового навантаження, яке, своєю чергою, викликає зростання податкових правопорушень. Це знову скорочує податкові платежі і збільшує податкове навантаження на законослухняних платників податків, кількість яких постійно скорочується. Процес поновлюється на новому рівні. Законослухняний платник податків повинен віддати у вигляді податків, за різними оцінками, від 60 до 90 % прибутку.

Також важливим чинником поширення “тіньової” економічної діяльності в прикордонному регіоні є законодавча неурегульованість механізму відшкодування ПДВ суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності. Крім вибіркового характеру, розроблені й застосовуються кримінальні схеми здійснення зовнішньоекономічної діяльності, за якими ПДВ відшкодовується без здійснення експорту взагалі. Зрештою, саме через “тінізацію” ПДВ фактично перетворився з джерела бюджетних надходжень на чинник формування державного боргу.

Так, за даними ДПА України, частка обсягів експортних операцій у загальному обсязі продажу товарів (робіт, послуг) протягом останніх трьох років становить близько 10 % (у 2005 р. – 9,8 %, у 2006 р. – 9,6 %, протягом 2007 р. – близько 9,9 %), а частка суми заявленого експортного

відшкодування у загальній заявленій до відшкодування сумі ПДВ становить більше ніж 20 % (у 2005 р. – 20,7 %, у 2006 р. – 23,2 %, протягом 2007 р. – близько 20,8 %) [4].

Недостатньо розвиваються податкові механізми залучення прихованих прибутків. Своєю чергою, застосовується не виправдано широка система податкових (митних) пільг, які надаються далеко не завжди з метою стимулювання особливо важливих для країни видів діяльності чи підтримки соціально вразливих верств населення. Запровадження системи спрощеного оподаткування певною мірою призупинило подальшу “тінізацію” малого і середнього підприємництва, але не вирішило цю проблему остаточно. Іноді не виправдано ліберальне оподаткування призводить до запровадження “тіньових” відрахувань та інших незаконних виплат на зразок внесків до різних “благодійних фондів”.

Механізм нарахування більшості податків надто складний, допускає неоднозначні тлумачення і вимагає ведення підприємцями поряд з бухгалтерським окремого податкового обліку. Усі ці прорахунки в податковій політиці справляють не менший вплив на схильність реальних учасників економічних відносин до приховування від оподаткування, ніж високі податкові ставки [3, с.181].

Наявність міждержавного розриву – вартісного порогу у вигляді істотних відмінностей в умовах утворення вартості та розподілу доходів, інструментів державного регулювання регіонального, прикордонного та зовнішньоекономічного обміну (цін, податків, митних платежів, бюджетних преференцій, квот тощо) та їхня експлуатація тіньовими механізмами для вилучення тіньового доходу утворює механізм тіньової прикордонної економіки. Основні ланки механізму цієї економіки варто розглядати на прикладі найпомітнішої ланки цього механізму – зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД).

Основою дослідження розвитку кризових явищ у ЗЕД є висновок про те, що тінізація цієї сфери є однією з найнебезпечніших для суспільства, в якій найбільшою мірою проявляються можливості реалізації спрямувань тіньової економіки. Вона, зокрема, величезною мірою сприяє посиленню експлуатації ослабленої економіки України (особливо у прикордонних депресивних регіонах), подальшого перерозподілу створеного в ній національного продукту на користь розвинутих країн, активізації вивезення з неї капіталів.

Однією з найістотніших сфер діяльності є діяльність у прикордонних регіонах та зовнішньоекономічна сфера. Навіть фрагментарні та непослідовні спроби наведення порядку у цих сферах негайно мають відчутний позитивний ефект – збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів.

У зовнішньоекономічній сфері з найбільшою інтенсивністю проявляється дія тенденції до наслідків експансії глобальної тіньової економіки в українську як недостатньо розвинуту периферійну капіталістичну модель економіки. Невипадково, як наслідок цієї тенденції, у вітчизняній зовнішньоекономічній сфері масово з'явилися такі види її тіньової складової, як “човникова” діяльність, работоргівля, зокрема жіноча та дитяча, тіньовий ринок трансплантатів, наркотиків, зброї, широке використання бартерних, давальницьких, толінгових схем тощо.

Представники прикордонної тіньової економіки широко користуються відсутністю контролю за якістю експортованої продукції, експортуючи високоякісну вітчизняну продукцію під виглядом низькосортних товарів. Отже, нагальною є необхідність створення єдиної системи оцінки кількості та якості товарів, що експортуються, або покласти цей обов'язок на контролерів вже існуючих структур.

Сьогодні варто констатувати, що повноваження контролюючих органів, передбачені чинним законодавством, або використовуються неповною мірою, або не застосовуються взагалі. Наприклад, пріоритетним завданням органів податкової служби є мобілізація коштів до державного бюджету. Тому вся робота щодо зовнішньоекономічної діяльності починається, коли валютна маса не надходить в Україну. Але організація роботи після виявлення факту приховування валютної виручки (постфактум) не дає змоги припинити діяльність, спрямовану на вивезення валютних коштів та товарів без повернення. Перевірки, що здійснюються через значний проміжок часу, найчастіше є неефективними.

Недоліки державної політики в сфері зовнішньоекономічної діяльності, низька ефективність діяльності органів виконавчої влади у цій галузі позначилися на загостренні такої проблеми, як контрабанда. Поки існуватиме різниця у цінах на товари у двох державах, існуватиме й контрабанда, що стала загальнонаціональною проблемою і сьогодні безпосередньо загрожує національній безпеці України. Недоотримання державним бюджетом митних платежів становить десятки мільярдів доларів, які автоматично відходять у тіньовий сектор. З 45 мільярдів офіційно нарахованих у 2004 р. митних платежів “живими коштами” держава отримала лише 18 мільярдів. Інші “приховалися” за вексельними платежами, сумнівними судовими рішеннями тощо. Крім того, на митницях процвітає хабарництво та приховування реальної вартості ввезеної продукції [2, с.162].

Аналіз стану боротьби з контрабандою свідчить про те, що, незважаючи на комплекс вжитих органами виконавчої влади заходів, вона дедалі поширюється, а пов’язані з нею негативні процеси набувають витонченіших форм, що завдає значної шкоди економіці України, негативно впливає на криміногенну ситуацію в державі загалом.

Найбільшою на західних кордонах України є питома вага контрабандної продукції на ринку автомобілів, тютюну, алкогольних напоїв, аудіо-, відео-, комп’ютерної та побутової техніки, виробів легкої промисловості, продуктів харчування (насамперед цукру та м’ясної продукції), нафтопродуктів, ювелірних виробів.

Визначальними чинниками поширення контрабанди на західному кордоні України є:

- наявність економічних передумов;
- недостатня ефективність митного і прикордонного контролю;
- недосконалість нормативно-правової бази у сфері регулювання імпорту та боротьби з контрабандою;
- високі ставки ввізного мита, акцизного збору та податку на додану вартість під час імпорту;
- неоднакове податкове навантаження на суб’єктів господарювання;
- наявність значної різниці між світовими і внутрішніми цінами на окремі групи товарів;
- корупція в митних органах, органах охорони державного кордону, інших правоохоронних та контролюючих органах;
- відсутність належного контролю за реалізацією товарів на внутрішньому ринку;
- недосконалість обміну інформацією між державними органами, що здійснюють контроль за зовнішньоекономічною діяльністю.

Найбільше умисних спроб у той чи інший спосіб уникнути повної сплати податків виявлено при поданні документів під час митного оформлення транспортних засобів індивідуального користування (автомобілів і мотозасобів), що містять неправдиві дані, тобто таких, у яких задекларована вартість щодо реальної значно занижена. Стосовно мотоциклів, то багато хто, щоб уникнути митного контролю, намагається ввезти їх у розібраному вигляді, заховавши між іншими вантажами.

Стосовно ввезення в Україну електронної та побутової техніки, то найхарактернішим порушенням митних правил є фальсифікація інвойсів – це коли перевізники мають два пакети документів: один з реальними цінами, другий – для уникнення повноти сплати податків до митного оформлення – із значно заниженими.

Особливим “предметом експорту” є тютюнові вироби, що становить понад 80 % експортованої контрабанди навіть попри те, що ввезення тютюнових виробів у країни Європейського Союзу обмежене до мінімуму, а санкції проти порушників стали жорсткішими. Але, оскільки різниця у цінах становить 500 %, “тютюнова контрабанда” набуває колосальних розмірів. Доходить до того, що тютюнові вироби вивозять навіть під виглядом дипломатичної пошти.

Особливу роль у поширенні контрабанди відіграє людський чинник. За інформацією правоохоронних органів, переважну більшість злочинів, пов’язаних з незаконним переміщенням вантажів через державний кордон, скоєно з використанням корумпованих зв’язків з посадовими особами митних органів, органів охорони державного кордону та інших контролюючих органів. Найпоширенішими протиправними діями є:

- незаконне звільнення вантажів від митного огляду;
- оформлення документів про вивезення за межі території держави товарів, що мали переміщуватися територією України транзитом, але були реалізовані в Україні;
- опломбування транспортних засобів без огляду вантажу;
- оформлення подвійних митних документів;
- заниження митної вартості товару;
- здійснення митного оформлення неіснуючих або з навмисно завищеною вартістю вантажів на експорт, що дає змогу незаконно відшкодувати з державного бюджету податок на додану вартість.

Також відзначаються факти переміщення через митний кордон поза пунктами пропуску, недекларування товарів тощо. Активно використовуються фіктивні фірми або такі, що перебувають на обліку як учасники зовнішньоекономічної діяльності, але без укладення відповідних контрактів.

Вагоме місце у тіньовій діяльності на прикордонній території займає реалізація конфіскованих матеріальних засобів. Згідно із законодавством, після того, як судові інстанції виносять рішення про конфіскацію товарів як таких, що є об'єктом правопорушення, митники передають їх для реалізації державній виконавчій службі. На цьому етапі і реалізуються “тіньові схеми” – відбувається реалізація конфіскованих товарів за заниженими цінами через проведення непрозорих аукціонів. Левову частку такого “конфіскату” становлять автомобілі, ціна яких більша від сотні тисяч гривень.

Поширення прихованої зайнятості також є важливим чинником, що спонукає до зростання тіньової економіки та активізації кримінальної економічної діяльності. Проте роль неформальної зайнятості неоднозначна. Важко заперечити її позитивну функцію у забезпеченні додатковими робочими місцями і підвищенні доходів населення, розширенні виробництва товарів та послуг. “Тіньовий” сектор зменшує наслідки різкого зниження рівня життя і зростання безробіття.

Разом з тим, у ньому відсутні гарантії працевлаштування, оплати праці та соціального страхування, створюються додаткові умови криміналізації. Також місцеві бюджети втрачають значні кошти внаслідок приховування від оподаткування. Приховані доходи домогосподарств охоплюють невраховувану підприємницьку діяльність домогосподарств, але також “тіньову” частину заробітної плати на підприємствах. Відзначимо, що жодні офіційні дослідження неспроможні виявити всі приховані прибутки, тому їхні висновки є заниженими.

Висновки

Аналіз детермінант існування тіньової економіки у західному прикордонному регіоні України, що безпосередньо межує з Європейським Союзом, дає змогу виділити такі висновки, на основі яких необхідно розробляти ефективну програму з детінізації регіональної економіки.

1. Для сталого ефекту необхідна комплексна система дій з викорінення причин та передумов “тінізації” економіки, що повинна включати не лише силові та адміністративні методи. Необхідна нова стратегія детінізації економіки, що має полягати у першочерговому створенні сприятливих умов для легальної економічної діяльності.

2. Місцева регіональна виконавча влада має розробляти і запроваджувати засоби правового й організаційного характеру, які б забезпечили активну протидію кримінальній діяльності в економіці прикордонного регіону.

3. “Детінізація” повинна здійснюватися на засадах конверсії – неруйнівного залучення “тіньових” капіталів регіонів до легальної сфери економіки на основі відповідної мотивації суб'єктів “тіньової” економічної діяльності.

4. Пріоритетним напрямом детінізації повинно стати збереження людського потенціалу прикордонного регіону через підвищення ефективності та прибутковості легального виробництва і збільшення на цій основі кількості робочих місць та підвищення реальних доходів населення регіону.

Перспективи подальших досліджень

Обґрунтовані чинники виникнення тіньових процесів в економіці прикордонного з Європейським Союзом регіоні України будуть використані у подальших дослідженнях з розроблення відповідно до цієї проблематики теоретичного підґрунтя – теорії “тіньової” економіки, чинників її виникнення та розвитку. Практичною основою досліджень з детінізації економіки на регіональному рівні повинна стати нова стратегія щодо трансформації фінансових, людських та організаційних ресурсів “тіньової” економіки регіонів до офіційної економіки. Виведення з “тіні” цих ресурсів сприятиме зростанню національного інвестиційного капіталу та матиме значний позитивний ефект для місцевих бюджетів. Також важливим чинником детінізації слугуватиме продовження податкової реформи, спрямованої на зниження і вирівнювання податкового тягаря, спрощеної податкової системи, посилення податкового контролю за рівнем витрат виробництва, мінімізацію витрат виконання й адміністрування податкового законодавства.

1. *Sneider F. The size and development of the shadow economies and shadow economy labour force of 22 Transition and 21 OECD countries: what do we really know? – K&D, 2002. – 38 p.* 2. *Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / За ред. З.С. Варналя. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.* 3. *Карлін М.І. Державні фінанси України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 348 с.* 4. *Сайт Державної податкової адміністрації України – http://www.sta.gov.ua/tax/control/uk/publish/article?art_id=80420&cat_id=80418 – від 24.01.2008 р.*

УДК 519.86

О.В. Гайдучок

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра прикладної математики

ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМНОЇ МОДЕЛІ ДВОСЕКТОРНОЇ ЕКОНОМІКИ ІЗ ВИДІЛЕННЯМ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРА

© Гайдучок О.В., 2008

Описано системну модель двосекторної економіки, у якій окремо розглядається енергетичний та виробничий сектори. Досліджено систему диференціально-функціональних рівнянь для капіталу, потужності, цін на продукти для першого і другого економічних секторів, заробітної плати, проаналізовано характер зміни основних макроекономічних показників при різних змінах ціни на енергосировину.

Ключові слова: системна модель двосекторної економіки, виробничий сектор, енергетичний сектор, потужність сектора, капітал, ціна продукту.

The system model of two sector economics, in which power and production sectors acts separately, is described. The system of functional-differential equations for sector power, capital, banking reserve, product prices for first and second sector, and salary is examined. The changes in main macroeconomic indices due to different change in energy price are analyzed.

Key words: system model of two-sector economics, industrial sector, power industry, sector power, capital, product price.

Постановка проблеми

Як відомо, економіка України істотно залежить від постачання імпортованої енергосировини за цінами, які постійно зростають. Підвищення ціни енергосировини призводить до зміни усіх макроекономічних показників, зокрема до збільшення ціни товарів. Проте невідомо, наскільки